

SOKRATES.CZ

Institut vzdělávání

Výběr autorů k maturitní zkoušce z českého jazyka a literatury napříč tématy...

Jan Amos Komenský (*28. března 1592 – †15. listopadu 1670)

- filosof, pedagog, překladatel, historik, „učitel národů“
- položil základy moderní pedagogiky
- usiloval o snášenlivost mezi lidmi a o mír mezi národy (panharmonii)
- poslední biskup jednoty bratrské
- rodištěm jižní Morava (Nivnice nebo Uherský Brod)
- pocházel z česko-bratrské rodiny, v dětství mu zemřeli rodiče, vychovávali ho příbuzní
- studoval na bratrských školách (Přerov, Strážnice) a později v německém Heidelbergu a Herbornu
- po ukončení studií působil na Moravě jako kněz a učitel (Přerov a Fulnek)
- v r. 1628 musel odejít z Čech (nekatolík-protestant) – odchod do polského Lešna, ale stále doufal, že se jednou bude moci vrátit do své vlasti (poté Anglie, Švédsko, Uhry, Nizozemí), již se však nevrátil
- při požáru v Lešně pozbyl větší části svých rukopisů, ale hlavně slovníku *Poklad jazyka českého*
- od r. 1656 se usadil v Amsterdamu, kde umírá, pohřben v holandském Naardenu

FILOZOFICKO-NÁBOŽENSKÁ DÍLA:

- **Listové do nebe** - fiktivní dopisy chudých Kristovi
- **Labyrint světa a ráj srdce** - rozsáhlé alegorické dílo
 - **Poutník** (autor) prochází městem (světem), aby si našel povolání, v němž by byl šťasten; provází ho **Vševěd Všudybud** (symbolizuje zvědavost člověka) a **Mámení** (člověk, který se přizpůsobí lži a klamu), nasadí mu brýle mámení, kterými by měl vše okolo sebe vidět krásné, růžové, má je ale nasazený špatně, z dálky vidí růžové, z blízka však vidí pravdu; prochází šesti ulicemi, kde žijí řemeslníci i boháči (vrchnost, učenci, duchovní aj.)
 - nikde nenajde štěstí, ale jen přetvářku, lakotu a nenávisť; útočiště najde až na konci své cesty městem, v chrámu, tedy ve víře v Boha.
- **Kšaft umírající matky jednoty bratrské** - alegorická forma závěti (kšaft=závěť)
- **Hlubina bezpečnosti** - víra v Boha je jediná jistota (střed bezpečí)

PANSOFICKÁ DÍLA:

- pansofie = ideál vědy shrnující veškeré dosavadní poznání
- princip je postaven na poznání všeho, což přispěje ke vzdělání; prostřednictvím vzdělání lze zamezit všem negativním jevům ve společnosti.
- **Všeobecná porada o nápravě věcí lidských**
- **Poklad jazyka českého** - plánovaný úplný slovník češtiny, materiál shořel v Lešně

PEDAGOGICKÁ DÍLA:

- **Didactica magna (Velká didaktika)** - vyložil zde své pedagogické zásady:
 - rovnost vzdělání
 - výuka v mateřštině (cizím jazykům se má učit na základě jazyka mateřského)
 - rozdělení výuky podle stupňů, podle věku žáků
 - dodržování názornosti
 - důraz na praxi
 - nutnost opakování a zkoušení
 - zavedl přestávky
 - koncepce vzdělání – rozdělení výchovy do 4 stupňů po 6 letech
- 1. mateřská (výchova v rodině)
- 2. obecná škola v národním jazyce
- 3. škola latinská – gymnázium
- 4. univerzita, akademie

- **Informatorium školy mateřské** - o výchově v předškolním věku, pro matky
- **Brána jazyků otevřená** - první moderní učebnice latiny
- **Orbis pictus** (Svět v obrazech)- původně učebnice latiny, později se stala vzorem učebnice cizích jazyků vůbec, pro větší názornost ilustrace
- **Schola ludus** (Škola hry) - výchova pomocí divadla
- **O poezii české** - propagoval časomíru

Johann Wolfgang Goethe (*28. srpna 1749 – † 22. března 1832)

- německý básník, prozaik, dramatik, filozof, přírodovědec, politik
- hodně cestoval, obdiv k lidové slovesnosti
- studoval práva, přátelství se Schillerem a Herderem
- vrcholem kultury je antika
- člen skupiny **Sturm und Drang** (Bouře a vzdor), měla vzdorovat tehdejší civilizaci

Díla:

- **Torquato Tasso** - veršovaná tragédie s námětem z italské renesance
- **Ifigenie na Tauridě** - veršovaná tragédie s antickým námětem
- **Viléma Meistera léta učednická** - výchovný román s autobiografickými prvky
- **Utrpení mladého Werthera** - román, psán formou dopisů
 - Goethe inspirován nešťastnou láskou, příběh mladého muže, který se nemůže vyrovnat s tím, že jeho láska nebyla opětována; je nešťastný z celého svého života, nic se mu nedaří, citové problémy řeší sebevraždou.
- **Faust** - dvoudílná veršovaná tragédie, vrchol G. tvorby, hledání a nalezení smyslu lidského života, Goethe zde vyjadřuje své hlavní myšlenky, zobrazuje dobro a zlo. Jako námět mu slouží stará a velmi rozšířená pověst o doktoru Faustovi, který se upsal ďáblu - nová umělecká podoba i smysl
 - v úvodu uzavírá Mefistofeles sázku s Faustem, jeho duše propadne peklu, když dosáhne uspokojení, Mefistofeles nabízí Faustovi různé slasti, je omlazen, dá mu bohatství, krásnou milenkou Markétku, jejich láska však končí tragicky. Markétka zavíní smrt matky a bratra, ze zoufalství utopí své dítě a je uvězněna, Mefistofeles jí nabídne pomoc, ona odmítá, za což dosáhne vykoupení
 - Faust uveden na císařský dvůr, získá si vděk císaře – zachrání říši před úpadkem, z podsvětí vyvolá Helena, Faust se do ní zamiluje, mají syna, potom si od císaře vyžádá území bažin, které chce přeměnit na úrodnou půdu – zde nachází své uspokojení, ale nepropadne peklu, protože se snažil pomoci jiným.

Jan Neruda (*9. července 1834 – † 22. srpna 1891)

- narozen 1834 na Malé Straně, žil v domě U Dvou slunců, pocházel z nepříliš zámožné rodiny
- básník, prozaik a novinář; vůdčí osobnost generace májovců; redaktor Národních listů, působil v řadě redakcí (Čas, Národní listy, Květy, Lumír, Poetické besedy) jako redaktor, fejetonista, kritik divadla a literatury
- pesimismus a skepse; tvůrce fejetonu; jako dramatik nebyl moc úspěšný
- za svého života nebyl doceněn
- navštívil Německo, Itálii, Francii, Egypt, Balkán (náměty fejetonů)
- nikdy nebyl ženatý, k ženám měl velmi vroucný a vášnivý vztah, ženy (Anna Holínová, Karolína Světlá, Terezie Macháčková) ovlivnily mnohé jeho básně

Poezie

- psal celý život, ale vydal jen 6 sbírek, poezie odráží jeho vztah ke světu
- čtenářsky náročná, formálně dokonalá, myšlenkově zatížená
- zachycovala na prvním místě jeho vlastenecké postoje, v druhé řadě problémy intimní.
- **Hřbitovní kvítí** - 1. sbírka vyjadřuje zklamání ze současného života i literatury. Skepse, ironie, hořká kritika; soubodá kritika jí přijala nepřívětivě (je to příliš smutné a skeptické, verše byly velmi složité), proto se na 10 let básnický odmlčuje (věnoval se novinářské práci)
- **Knihy veršů**
 - 1. část - Kniha veršů výpravných básně epické, sociální balady (Dědova mísa)
 - 2. část - Kniha veršů lyrických a smíšených básně lyrické (cyklus Otci, Matičce, Anně)
 - 3. část - Kniha veršů časových a příležitostných básně příležitostné (Všim jsem byl rád)

- **Písně kosmické** - předěl v Nerudově tvorbě, touto sbírkou se stal uznávaným; velký úspěch u čtenářů i u kritiky; optimistický pohled na budoucnost, lyrika společenská s tematikou vesmíru, na který pohlíží laicky, polidšťuje planety, jako by tvořily rodinu. (Slunce – matka; Měsíc – otec; hvězdičky – děti), ovlivněn prudkým rozvojem vědy, doba technických vynálezů, začal věřit v lidské schopnosti
- **Balady a romances** - epické básně, vrchol lidovosti; zaměřuje balady s romancemi takže mnohdy vyvíjejí opačně; balady v této sbírce jsou často humorné, naopak romances mohou zobrazovat tragický motiv

Tématika - historická - z české historie, národní, biblická i ze současného života se sociálním námětem (většinou z komického hlediska)

- **Romance o Karlu IV** (národní)
- **Balada dětská** (tragická)
- **Balada rajska, horská, česká** - balady s tragickým příběhem, sociální (tragika je v nich způsobena společností)
- **Prosté motývy** - převážně lyrická sbírka, „básnický deník“, Nerudova osobní zpověď, rekapituluje svůj život. Rozděleny podle ročních období, přirovnává lidský život k ročním období jaro (dětství), léto (jinošství), podzim (dospělost), zima (stáří), na rozdíl od přírody se lidský život neopakuje; poslední odíl (Zimní) je pesimistický - čekání na smrt.
- **Zpěvy páteční** - poslední sbírka, vydána posmrtně J. Vrchlickým. Lásky k národu (ústřední téma), víra v lepší budoucnost, s biblickou symbolikou, společenská vlastenecká lyrika

Próza:

- prózu začal psát v 50. letech, hl. znakem objektivnost
- **Trhani** - sociální povídka s reportážními prvky, ze života dělníků
- **Arabesky** - črty ze života v Praze, snaha vystihnout typické městské postavy tehdejší Prahy
- **Povídky malostranské**
- povídkový cyklus o životě lidí na Malé Straně v době Nerudova mládí
- humorné, vážné, smutné; vzpomínkové povídky, některé autobiografické, autor čerpá z vlastních životních zkušeností na Malé Straně, postavy skutečně znal a v některých povídkách jako malý kluk vystupuje sám, řada z nich byla zfilmována
- soustřeďuje se na zvláštní obyvatele Malé Strany, vystihuje charaktery lidí od žebráků přes obchodníky až k váženým pražským měšťanům. Jsou to často lidé nedůvěřiví, uzavření do sebe, zárliví, ale Neruda je chápe, dívá se na ně ironicky, s humorem
- některé povídky:
 - **Týden v Tichém domě** - úvodní povídka, nejdelší, zachycen průběh jednoho týdne v pavlačovém domě, všední život lidí ze všech společenských vrstev (hádky, drby)
 - **Hastrman** - hlavním hrdinou je stármoucí pan Rybář (Hastrman díky oblečení a povaze), majitel sbírky kamenů, o niž se domnívá, že je nesmírně cenná, když zjistí opak, je z toho nešťastný, protože má strach, že rodina, u které žije, ho přestane mít ráda a je velmi překvapen, že ho mají rádi jako dědečka
 - **Přivedla žebráka na mizinu, Doktor Kazivět, O měkkém srdci paní Rusky, Pan Ryšánek a pan Schlegel**
 - **Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku** - pan Vorel si otevře krupařský krámeček, a protože k němu nikdo nechodí, kouří, pak k němu nechodí kvůli kouři, když se má krámeček zavřít, oběsí se.

Fejetony:

- skvělý pozorovací talent, výborně charakterizoval lidi i situace, schopnost podat problém humorně, vtipně a s nadhledem
- většina vyšla v Národních listech
- souhrnně vyšly v knihách *Žerty dravé i hravé, Studie krátké a kratší, Obrazy z ciziny, Menší cesty*

Drama:

- jejich úroveň se nevyrovná ostatní tvorbě
- **Ženich z hladu** - komedie
- **Francesca di Rimini** - tragédie

Ernest Hemingway (*21. července 1899 – † 2. července 1961)

- romanopisec, povídkář, novinář, nositel Nobelovy ceny za novelu *Stařec a moře*
- představitel tzv. ztracené generace
- první knižky byly ovlivněny 1. světovou válkou, které se zúčastnil jako dobrovolník na italské frontě, po válce působil v Paříži jako novinář
- pocity zklamání, prázdnoty
- duševní stavy a deprese ho dohnaly k sebevraždě
- **metoda ledovce** – úsporný, strohý styl, ve zkratce (ledovec - většina je skryta pod hladinou), nutí čtenáře k zamyšlení
- **Sbohem, armádo** - román autobiografický, vlastní zážitky z fronty za 1. světové války
- **Komu zvoní hrana** román - tři dny v období občanské války ve Španělsku r. 1936, boj proti fašismu
- **Stařec a moře** - nejslavnější novela, zápas s přírodou a zlem, oslava lidské aktivity a nezdolnosti. Příběh staříckého rybáře Santiaga, který už několik měsíců nic neuložil, vypravil se proto daleko na moře, chytil obrovského mečouna. Dva dny a dvě noci zdolával rybu, ale při cestě k pobřeží se musí potýkat se žraloky, kteří mu chtějí úlovek sebrat. Nakonec dopluje pouze s ohlodanou kostrou. Motto: „Člověka je možno zničit, ale ne porazit.“
- **Fiesta (Slunce vychází)** – novela, z prostředí býčích západů
- **Zelené pahorky africké** - kniha spjata s Afrikou, kde pobýval, lovecké zážitky

Škvorecký Josef (* 27. září 1924)

- po maturitě na gymnáziu v Náchodě byl totálně nasazen v různých továrnách
- studoval na UK filozofii
- od studií se věnoval jazzu
- krátce působil jako učitel
- po absolvování vojenské služby pracoval jako redaktor Státního nakladatelství krásné literatury a umění a časopisu Světová literatura
- od r. 1963 byl spisovatelem z povolání
- v r. 1969 odešel se svou ženou Zdenou Salivarovou do Kanady
- v Torontu Škvorecký přednáší na univerzitě, 1975 jmenován řádným profesorem
- Z. Salivarová iniciovala založení českého exilového nakladatelství Sixty-Eight Publishers, zaměřené především na vydávání české a slovenské exilové a samizdatové literatury.
- byl vyznamenán Řádem bílého lva a získal Státní cenu za literaturu
- v současné době žije Josef Škvorecký v Torontu.
- Do světa literatury vstupuje Josef Škvorecký v polovině padesátých let 20. století, kdy časopisecky publikuje své překlady angloamerických autorů (Hemingway, Chandler, aj.).
- Škvoreckého knižním debutem je pak román **Zbabělci**, odrážející životní pocity a prožitky mladé generace za druhé světové války na maloměstě - hlavním hrdinou je zde postava, již vtiskuje Škvorecký své vlastní, autobiografické prvky, postava **Dannyho Smiřického**.
- Postava **Dannyho Smiřického** je pak hlavní postavou i v dalších Škvoreckého románech a povídkách - v románu **Prima sezóna**, kde Škvorecký popisuje život gymnaziálních studentů za okupace Československa na maloměstě, Danny Smiřický k nám promlouvá i z románu **Konec nylonového věku**, kde se Škvorecký vrací do poúnorových dní roku 1948, Danny Smiřický je i titulní postavou románu **Tankový prapor**, satirického pohledu na vojenský výcvik v Československu padesátých let 20. století. V románu **Příběh inženýra lidských duší** je zachycen Dannyho (Škvoreckého) život od mládí až po dobu exilu. **Obyčejné životy** je novelou o dvou třídních srážkách Dannyho a jeho bývalých spolužáků, první probíhá před rokem 1968, druhý po sametové revoluci, jde pravděpodobně o beletristické uzavření příběhu Dannyho a jeho přátel z Kostece.
- Na invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 Josef Škvorecký reaguje románem **Miráklí**. V románu **Lvičce** Škvorecký zobrazuje český (pražský) kulturní život v uvolněném ovzduší druhé poloviny šedesátých let 20. století.

Detektivní povídky: **Smutek poručíka Borůvky a Hřichy pro pátera Knoxe**, postava poručíka Borůvky se pak objevuje i v románech **Konec poručíka Borůvky** a **Návrat poručíka Borůvky**. Známý je též Škvoreckého teoretický "návod" na psaní detektivního žánru, nazvaný **Nápady čtenáře detektivek**.

Zfilmováno: **Tankový prapor**, z televizních adaptací Škvoreckého prací seriály **Prima sezóna** či **Hřichy pro pátera Knoxe**.

Po listopadových událostech roku 1989 a obnovení demokratického zřízení v Československu se Josef Škvorecký často vrací do vlasti, kde jsou opět vydávána jeho díla.